

Етнографски музеј у Београду
Завичајни музеј у Јагодини

СВЕ, СВЕ АЛН ЗАНАТ

ЕСНАФСКА
ПИСМА И ЗНАТИ

БЕОГРАД
2009

ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ У ЈАГОДИНИ

СВЕ, СВЕ, АЛИ ЗАНАТ

ЕСНАФСКА ПИСМА И ЗАНАТИ

Београд, јули – август 2009.

Издавач
Етнографски музеј у Београду

За издавача
Вилма Нишкановић

Уредник
Весна Душковић

Рецензент
др Душан Дрљача

Аутори изложбе и текста каталога
Мирјана Теофиловић-Тодоровић
Ранко Баришић

Фотографије
мр Ивана Масниковић-Антић
Милосав Брајковић
Ранко Баришић
Љубомир Рељић

Припрема предмета за излагање
Иван Илић
Небојша Јеремић
Саша Жаревац

Техничка реализација изложбе
Владо Ђуришић
Иван Илић
Бранислав Јешић

Лектор
Александра Левнаић

Превод резимеа
Жермен Филиповић

Припрема и штампа
Чигоја штампа

Тираж
300 ком.

Изложба је реализована средствима Етнографског музеја у Београду

Фабричка производња предмета који нас окружују, као и готово у потпуности компјутеризовани процеси производње прете да преселе у зону заборављања вишевековне вештине и умећа генерација наших предака. Изузимајући ретке занате који су плод савременог начина живота, велика већина постаће само део грађе о нематеријалној баштини народа света. Значај постојања документације о изумрлим занатима и онима који се понегде још практикују потврђује и Конвенција о очувању нематеријалне културне баштине, коју је донео УНЕСКО на заседању у Паризу 2003. године.

Нематеријална културна баштина означава праксе, приказе, изразе, знања, вештине, као и инструменте, предмете, артефакте и културне просторе који су с њима повезани – које заједнице, групе и, у појединим случајевима појединци, препознају као део своје културне баштине.

Увиђајући значај очувања нематеријалног наслеђа, поготову заната као посебне категорије, изложбом која је пред нама Етнографски музеј у Београду и Завичајни музеј из Јагодине крунишу своју дугогодишњу сарадњу и дају мали, али не и безначајан допринос очувању старих заната.

ЕСНАФСКА ПИСМА ИЗ ЗБИРКЕ ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА У ЈАГОДИНИ

Збирка еснафских, мајсторских и калфенских писама и диплома у Завичајном музеју у Јагодини формирана је током претходних тридесет година упоредо са прикупљањем грађе о занатима и привредној историји старе Јагодине. Саставни део те збирке чине дипломе, повеље и похвалнице, које су непосредно везане за делатност занатских удружења и друштава, као и Еснафска књига за варош Јагодину за период од 1874. до 1896. године. Књига Јагодинских еснафа са корицама набављеним у Солуну или Пешти занимљиво је сведочанство развијеног занатлијског слоја у Јагодини XIX века.

Збирку чини десет еснафских писама, четрнаест калфенских писама и осамнаест мајсторских сведочанстава. Најстарије калфенско писмо насловљено је на име Степана Стојадиновића који је 1861. године полагао испит пред комисијом и добио звање калфе, заната терзијског. Најмлађе мајсторско сведочанство кобасичарског заната издато је 21. априла 1942. године у Јагодини на име Љубомира Д. Лазића.

То је време (средина XIX века) када се број занатлија у Јагодини нагло повећава, као и врсте заната; отварају се нови дућани и формира занатска чаршија. С временом се мења и структура заната. Томе су допринела и два правна акта којима се регулише статус занатлија и заната, начин организовања, правила конкуренције, унутрашња организација еснафа, учење заната, полагање испита и отварање радњи. Први је уредба о еснафима Кнежевине Србије, донет 1847. године, после које је основан или обновљен (у периоду између 1850. и 1865. године) највећи број еснафа у Јагодини. Друга уредба је Закон о радњама из 1910. године, који доноси напредне одредбе по свим питањима унутар еснафских правила понашања како за послодавце тако и за раднике.

Традиционални занати османлијске културе уступају место савременијим европским занатима. То је доба укупног усмерења српског друштва ка европској култури, што се у великој мери одразило и на занатско привређивање у Јагодини. Занатлије постају носиоци нове градске културе, како у привредном тако и у друштвеном и духовном животу.

Мајсторско писмо кобасичарског заната на име Љубомира Д. Лазића, 1942. год.

У Јагодини се отварају занатске школе. Године 1899. почиње са радом дворазредна Занатлијско–трговачка школа, која је радила по плану и програму свих краљевских српских занатлијско – трговачких школа. Касније је трансформисана у Шегртску школу, која је имала три разреда. Почетком 1910. године отвара се „Радничка школа женске подружнице”, призната од стране Министарства народне привреде.

године и Коло српских сестара које је обновило рад после Првог светског рата.

Удружење занатлија за град Јагодину подиже нов Занатлијски дом, монументално здање, грађено у стилу академизма са елементима модернизма. Архитект јер био Фрањо Урбан. Удружење је имало своја правила, Скупштину и славу св. Атанасија. Зграда је срушена у другој половини XX века.

Збирка еснафских писама и диплома је значајно сведочанство о привредном и друштвеном развоју града, нарочито од друге половине XIX века, када је уз Београд, Пожаревац, Шабац и Крагујевац, Јагодина представљала један од најразвијенијих занатских центара Србије.

Фонд привредне историје Завичајног музеја Јагодине располаже збирком архивске грађе о занатима, збирком оригиналних докумената и фотографија, фотодокументационом збирком, збирком алата и занатских производа, као и већ поменутом збирком еснафских писама и диплома.

Калфенско писмо на име Степана Стојадиновића, занат терзијски, 1861. год.

Еснафско писмо на име Милана Симића, занат мумџијски, 1. мај 1869. год.

После Првог светског рата обновљен је рад занатско–трговачке школе, а 1927. године отворена је и Занатска школа за плетарство. Тридесетих година XX века у Јагодини је обновљен рад занатске школе јагодинске женске подружнице, која је обучавала своје полазнице у шивењу и штрикерају.

Друштвени живот занатлија био је веома активан, нарочито након Првог светског рата. Године 1919. обновљен је рад Удружења занатлија за срез Белички Јагодина, а оснивају се и различити клубови струковно – грађанског типа: Абрашевић, основан 1923. године, са рецитаторско-драмском и музичком секцијом; друштво Слога, такође занатлијско, певачко и драмско; Удружење младих умних радника 1923.

Мр Миодраг Алексић, музејски саветник у Завичајном музеју у Јагодини, непосредно се бавио прикупљањем, обрадом и систематизацијом ове грађе у периоду 1976-1989. године. Као резултат тог истра-

живања, 2004. године публикована је његова магистарска теза под називом „Занати старе Јагодине”, а јануара 2007. године у Завичајном музеју у Јагодини приређена је изложба еснафских писама. Збирка је тада први пут представљена јагодинској публици. Била је то прилика да се сагледа вредност збирке у целини, али и да се скрене пажња на веома лоше стање у коме се налазила већина писама.

Да би се спречило даље пропадање, биле су неопходне мере заштите. Вредност и значај који збирка има не само за Јагодину већ и за Србију утицали су, између осталог да Министарство културе Србије одобри средства за конзервацију писама, што је учињено у лабораторији Народне библиотеке у Београду 2008. године.

Захваљујући сарадњи с колегом Ранком Баришићем и Етнографским музејом у Београду, организује се заједничка изложба еснафских писама и алата из збирки Етнографског музеја и први пут се излаже после извршених мера заштите.

Збирка еснафских писама и диплома из фонда Завичајног музеја у Јагодини представља документ времена у коме су занатлије уз трговце били водећи слој у формирању српског грађанског друштва XIX и почетка XX века.

Еснафска писма и дипломе штампани су на папиру, техником литографије у боји. Носе богату бојену орнаментуку. Средишњи простор писма најчешће је уоквирен сплетом биљних и геометријских мотива и фигуралних представа. Фигуративне представе приказују занате и занатлије при обављању посла или појединачне занатлијске алате. Мотиви се и комбинују. Утисак је илустративан и декоративан у исто време. Боје су интензивне, често са позлатом. Штампана слова на писмима су стилизована и украшавана, и део су целокупног ликовног решења. Писма и дипломе штампане су најчешће у некој од овлашћених београдских штампарија.

У стилском погледу ликовна решења писама рађена су у духу владајућег академског реализма. Аутори предлогака који су оставили своје потписе били су

архитекта Никола Краснов (Москва 1864 – Београд 1939) и сликари Ђорђе Миловановић (1850 – 1919) и Урош Предић (1857 – 1953). Већи број диплома и писама не носи име аутора, тако да ће даља истраживања бити усмерена у том правцу.

КОРИШЋЕНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Миодраг Алексић, *Занати старе Јагодине*, Аранђеловац 2004.
2. Саво Ветнић, *Старе трговине и трговци у Јагодини од 1815. до 1944*, Светозарево 1992.
3. Даница Ђокић, *Занати у Пожаревицу крајем XIX и почетком XX века*, Пожаревац 1996.
4. Тихомир Р. Ђорђевић, *Архивска грађа за занате и еснафе у Србији од Другог устанка до Еснафске уредбе 1847 године*, Спрска краљевска академија, Београд 1925.
5. Жељко Шкаламера, *Архитекта Никола Краснов (Москва 1864 – Београд 1939)*. Свеске Друштва историчара уметности Србије 14, Београд 1983.
6. *Уметници чланови САНУ*, Каталог изложбе, Галерија Српске академије наука и уметности, Београд 1980.

Еснафско писмо на име Милосава Николића, еснаф бакалско-магазициски, 1875. год.

АЛАТ КАО ОСНОВНО ОРУЂЕ ЗАНАТЛИЈЕ

ЗАНАТИ КОЈИ ОБРАЂУЈУ ДРВО

Приступачност дрвене грађе у свим поднебљима у којима обитава човек довела је до тога да преграда дрвета постане једна од најраспрострањенијих људских делатности. Од дрвета се праве куће, пловила на рекама и морима су дрвена, од дрвета се праве пољопривредна оруђа, алати скоро свих заната су бар делом од дрвета. Дрвени лопари и пинокоти служе за прављење хлеба. Оружје је такође делом од дрвета, као и неки мерни инструменти. Намештај којим смо окружени и којим се свакодневно служимо направљен је од дрвета. Музички инструменти су углавном направљени од дрвета. Кола за транспорт средстава и људи производила су се одувек од дрвета. Фијакери за транспорт људи и терета коришћени током XVIII, XIX па и XX века направљени су углавном од дрвета. Штапови за поштапање су дрвени. Дрво се користило и за обућу – клопке. Дрво у сировом облику се још увек употребљава у сеоским домаћинствима као гориво за загревање или за спремање хране. Предмети у култу: иконостаси, иконе, крстови, иконарници, свећњаци, бројанице, коледарске маске, такође су направљени делимично или потпуно од дрвета.

И у савременој техничкој цивилизацији која је препуна стакла, челика, алуминијума и синтетичких материјала, дрво је још увек незаобилазан материјал.

Занати који прерађују дрво као основну сировину су: дрводељски, тесарски, столарски, тракслерски,

пинтерски, стругарски, коларски, дунђерски, копаничарски, вретенарски и бродоградитељски.

Занатлије који користе дрво као алат у виду дрвених калупа су: опанчари, обућари, крзнари, ћулавџије, капари, воскари, лицидери, сапунџије, асурџије и корпари. Ткаље израђују своје ткачке производе: ћилеме, поњаве и друго текстилно покућство на ткачким разбојима од дрвета. Храна се служила у дрвеном посућу, а јело се дрвеним кашикама и виљушкама.

Једном речју, дрво је одувек незаобилазни пратилац човека у свим његовим делатностима.

Тесари су обављали грубу обраду дрвета. Прво су великим секирама обарали дрва у шуми а потом су их превлачили коњском запрегом до радионица. У стругарима су секли дебла дугим тестерама у даске, за што су била потребна и до три човека. Већ од почетка XX века уводе се механички гатери и стругаре који механички секу сву дрвену грађу. У велика дебла су укивали гвоздене клинове како би их расцепали на мање облице. Даља обрада се обављала ручним тестерама, брадвама са широким сечивима, кесерима и макљицама. Сви ти алати су ручно ковани. После примарне обраде дрвета дрводеље су за своје потребе секли, тесали и рендали грађу. За своје потребе израђивали су и дрвено покућство: заструге, сланике, чаше, тањире, кашике и наћве; такође су прављени и стругови за вретена. Столари, како сеоски тако и градски, производили су дрвене чивилуке, кревете, клупе, столове, столице, полице, софре и трношце. Већ од двадесетих година XX века градски мајстори

се упуштају у израду комплетног намештаја. То су трпезаријски столови са столицама, витрине, полице, затим собни намештај пре свега кревети и ормани. Такође праве и оквире за прозоре и врата. Од шездесетих година XX века са знатним побољшањем стандарда градског и сеоског становништва све више се набавља куповни индустријски намештај. Израда дрвеног покућства у кућној радиности се изобичајава. Сеоски столари су били углавном сељаци вешти у дељању дрвета, самоуки, без школске спреме. Они су правили дрвено покућство за себе и своју породицу и тако задовољавали личне потребе. Своје производе су понекад износили на пијацу, обично су их мењали за храну или неке друге производе.

Сечење балвана, околина Ужица, 1954. год.

Столари су пре свега користили: убудне тестере, тестере за рад у шаблону, ручне мале и велике тестере, секире, тесле, шила, бургије, ручне бушилице, макље, стругове на ножни погон, стеге, профилисана и равна ренда, ножеве, дубаче и маљеве. Сви радови у столарској радионици су обављани на столарској тезги.

Прављење посуда за чување хране и пића део је пинтерског заната. Пинтери су израђивали бурад,

буриће, каце и чаброве. То су посебно направљени предмети који се употребљавају за чување и преносење хране и пића: вина, ракије, кљука, шире, пекмеза, цема, купуса, расола, меса, сира, комине, кукуруза, жита и воде. Израда буради, бачви и чаброва је сложен посао који захтева велико знање и дужу праксу. Направити буре које не пропушта садржину изискује знатну занатску вештину. Зависно од величине бурета и цена је виша.¹ У употреби су најчешће бурад величине од 60 до 100 литара. Бурад су се најчешће правила од храстовине или буковине. Дрвена грађа сечена у даске се суши и до три године пре уградње. Пинтери су сами ковали металне обрुчеве за бурад.

Корита су углавном правили Роми. Неопходни алати за рад су „циганска секира“, тестера и макља. Корита се „копају“ од тврђег и трајнијег дрвета. Корито се прави тако што се „копа“ од половине одсеченог дебла, и то овлаженог ради лакше обраде. Тај комад дебла је дужине до једног метра, а дебљине од 70 цм до 80 цм. Дебло се сече по дужини, а затим се дуби секиром. Секиром се прво скида кора са дебла, па се потом грубо обради споља а затим изнутра. Прво се обрађује једна а потом друга половина дебла. Копа се „циганском секиром“ која има уже сечиво и заобљену оштрицу на крајевима, теслом се обрађују и рубови корита, а макљом се направе мања удубљења за лакше ношење. На истоветан начин се праве: наћве, валови и корита за напајање стоке. Корита су се употребљавала за прање веша, за шурење свиња код свињокоља, за хлађење алата у ковачницама. Корита су стављали испред бунара за сакупљање воде. Употребљена дрвена корита нису бацана нити су спаљивана већ су остављана да иструну.

¹ Буре од сто литара кошта 300 евра. Податак са теренског истраживања Пирота 2005. год.

Алати столарског заната

КОВАЧКО-ПОТКИВАЧКИ ЗАНАТ

Гвожђе је један од најважнијих метала, а његова примена и обрада представљала је и представља основ економског и културног развоја човечанства. Значај гвожђа потврђује чињеница да је једно од најважнијих раздобља цивилизације названо „халштат“, гвоздено доба.

Снафско писмо на име Живоина Никодијевића, занат ковачко-ножарски-клоферски, 1909. год.

У античкој Грчкој као и у старом Риму и у другим цивилизацијама Старог света, обрада гвожђа и његова примена достигла је висок степен. Распрострањем античких цивилизација на Балканско полуострво и оснивањем трговачких колонија шире се знања о обради и примени гвожђа и на наше тло. Томе је погодовало и отварање већег броја рудника из којих се експлоатисала руда гвожђа. На врхунцу римске цивилизације отварају се ковачнице оружја које су биле смештене у Наисусу – Нишу и Сирмијуму – Сремској Митровици.

У средњовековној Србији рударство добија нови замах. Отварају се многи рудници у којима се копа руда гвожђа. Долазак искусних рудара Саса у Србију у XIII веку отвара ново поглавље у рударству што утиче на развој домаће прераде гвожђа како у оружје тако

и у оруђа, пре свега за пољопривреду. До данас нам је остао податак да је у средњем веку једна гвоздена мотика тежине 3,5 кг коштала колико и 60 литара вина.²

Доласком Турака у Србију настају крупне промене у градској и сеоској привреди. Занати, пре свега ковачки и поткивачки, усклађују се с потребама турске војске и исламског начина живота. Јањичари оснивају еснафске организације и монополишу поједине занате у корист исламског живља. Такође преузимају поједине занатлије из војске Деспотовине, пре свега Роме који су радили као ковачи и поткивачи у војној посади тврђаве Ресник 1467/68. године.

Таква опредељеност за одређени занат на основу етничке припадности остала је у скоро непромењеном односу и до данашњих дана. Тако је у већем броју села у Србији у рукама Рома исламске вероисповести био ковачко-поткивачки занат.³ У градским центрима као што су Београд и Ужице, ковачи и поткивачи су у већини били Срби.

Ковање је техника обраде метала. Ковањем се облик предмета мења под ударцима или притиском, најчешће у топлом стању. Ковање се врши и у хладном стању, зависно од ковности или начина обраде. Кује се ручно или механички. Тим поступком материјал мења структуру и физичка својства, постаје тврђи и отпорнији на растељивост. Најчешћа су два начина ковања:

- а) слободно ковање – предмету се мења облик ручним ковачким алатом и
- б) ковање у посебним калупима, обликачима, уковњима и штековима.

Оба начина ковања се врше на наковњу.

Код наших сеоских ковача присутна су оба начина ковања. Ручно ковање је најчешће у мањим сеоским занатским радионицама. Ковање у калупу

² Ранко Баришић, *Ковање гвожђа у Србији*, Каталог изложбе, Манакова кућа, Београд 1982, 16.

³ Тихомир Ђорђевић, *Архивска грађа за занате и еснафе у Србији од Другог устанка до Еснафске уредбе 1847. године*, Српски етнографски зборник књ 33, Београд 1925, 131-132.

Алати ковачког заната

примењује се за откивање сложенијих гвоздених облика као што су посебни кључеви, осовине, клипови, закивци. Користи се највише у специјализованим ковачким радионицама и индустрији.

Унутрашњост ковачке радионице са огњиштем и озиданим димњаком, Михајловац, 1980. год.

Основни алати у ковачкој радионици су: батови и чекићи различитих величина, велике и мале маказе, секачи, клешта, менгеле, тоцила, обликачи, штекови, пробојци, кишкала, нарезнице, сврдла, шарајке,

клинови, турпије, наковањ, огњиште, мех, корито и сто.

У ковачкој радионици прављени су бројни предмети за свакодневну употребу. Ковачи су снабдевали сеоска домаћинства, а износили су своје производе на сеоске вашаре. Производи ковачке радионице се могу поделити у пет основних група:

- 1) пољопривредни алати и оруђа;
- 2) занатске алатке;
- 3) кућни предмети сеоског и градског домаћинства;
- 4) мерни инструменти;
- 5) предмети у култу и предмети који се користе у медицини.⁴

У данашње време сеоски ковачи се углавном баве оправкама пољопривредних алата, оруђа и кућних алатки. Број сеоских ковачких радионица се стално смањује како због конкуренције индустријских производа тако и због смањења броја становника у селу. Индустрија је преузела на себе производњу и асортиман некада бројних производа ковачких радионица.

⁴ Ранко Баришић, *Ковање гвожђа у Србији*, Каталог изложбе, Манакова кућа, Београд 1982, 16.

Алати туфегџијског заната

ТУФЕГЦИЈСКО-ПУШКАРСКИ ЗАНАТ

Туфегцијско-пушкарски занат долази с Турцима. Турци забрањују Србима израду оружја због страха од могућих устанака и побуна. По варошима Србије формирају се посебне махале са пушкарским радионицама где су мајстори пушкари Турци и поједини припадници исламизираниог становништва, израђивали оружје. Оружје се највише правило за потребе турске војске. Цео државни систем Отоманске царевине базирао се на војно-феудалном освајачком систему те су потребе за оружјем биле сталне.

У занатским радионицама Балкана производило се хладно и ватрено оружје. Задржаћемо се на изради занатског оружја кратких цеви, калупима за производњу танади за оружје и мерним инструментима за барутна пуњења. Алата су из XVIII, XIX и с почетка XX века. Све до увођења фабричког оружја једноставним ручним алаткама се производило занатско ватрено оружје широм Балкана: пушке, кубуре и пиштољи капислари.

За бушење цеви кратког ватреног оружја употребљавала се бургија-маткап или кирнер са грудобраном. Бушење се врши тако што се грудобран ставља на раме а сврдло на материјал који се буши. Притискањем и окретањем бургије помоћу гудала буши се метална цев. Рад око бушења цеви био је врло тежак и заморан, вероватно најтежи део посла у пушкарском занату. Потребна је била велика снага и умешност да се избуши пушчана или пиштољска цев. Пушкарски мајстор је могао само десетак оружарских цеви избушити за дан.⁵

У занатској изради оружја била је и израда танади. Танад су прављена од олова. Из бакарних, камених или бронзаних калупа топљењем олова добијала се танад. За мање калибре, на пример за пиштоље и пушке кременаче, оловна танад је најпогоднија. Од краја XVI века па до друге половине XIX века, ручно

ливена танад из калупа била су у масовној употреби на територији Србије. Од средине XIX века, од почетка производње сједињеног метка и индустријске производње оружја, ручно ливена танад излазе из употребе. Овоме је допринело и увођење монопола на производњу барута 1899. године на територији Србије што је утицало да се овај занат постепено гаси.⁶

У Првом и Другом српском устанку почетком XIX века, танад за борце устанике добијала се из ручно ливених камених и бакарних калупа. Камени калупи су били у облику неправилног правоугаоника. Једна страна је заобљена а друга равна са полулоптастим удубљењима. Израда танади и куршума се врши тако што се прво излије једна а потом друга половина куршума. Половине се спајају и тако се добија танад или куршум одређеног пречника тј. калибра. Тако су калупи за изливање танади уједно и калибратори куршума.

У селу Стрмостен Персида Томић, кустос Етнографског музеја, пронашла је 1960 г. чарк за мерење јачине барута.⁷ Ради се о једноставној справи на којој је остао урезан и натпис мајстора Ивка Војновића с годином 1848.⁸ Овај податак нам сведочи да се у Србији 1848. године, а вероватно и раније, водило рачуна о контроли количине барутног праха потребног за правилно опаљење оружја. У исту сврху употребљаван је и кантар-ћила, тј. мерица за барут. Кантар-ћила је била у употреби у XIX и почетком XX века за меревање барута за ловачке пушке и пиштоље. У средини мерице је четворострана ручица с кашиком избјадарена скалом. Скала је избјадарена на урупe и полурупe.

Све до 1889. године до увођења монопола на производњу барута за сву врсту муниције, сељаци

⁵ Đurdica Petrović, *Puškarski zanat u Metohiji*, Vesnik Vojnog muzeja J.N.A. br. 2, Beograd 1955, 81.

⁶ Персида Томић, *Домаћа радиност и занати*, Гласник Етнографског музеја 25, Београд, 1962, 88-89.

⁷ Ранко Баришић, *Чарк-мерач јачине барута*, Политика, 17. март 1979.

⁸ Персида Томић, *Домаћа радиност и занати*, Гласник Етнографског музеја у Београду 25, Београд 1962, 88.

су сами правили барут.⁹ Тај барут се састојао од делова шалитре, ђумура и сумпора. Сељаци су шалитру налазили по пећинама, ђумур су сами правили од лесковог и тополовог дрвета а сумпор су куповали. Ти састојци су се мешали у дрвеним аванима и на тај начин се добијао црни барут. Он се употребљавао за лов и пуцање с прангијама о црквеним празницима, свадбама и другим светковинама и весељима. Од краја XIX века бездимни барут се индустријски производи, а у употреби је до данашњих дана¹⁰.

ВОСКАРСКО-ЛИЦИДЕРСКИ ЗАНАТ

Воскарско-лицидерски занат се у XVII веку преноси из Војводине у Србију. Воскарски и лицидерски су два различита заната. Они обрађују посебне сировине, воскари восак и парафин, лицидери раде с тестом. Технолошки процес рада је различит, такође су им и производи различити али због слабе потражње њихових производа ова два заната се спајају у један. У првој половини XIX века воскарским занатом се у Београду баве Грци. Сматра се да је од њих преузет и касније проширен по целој Србији.¹¹

Воскари су сировину набављали из Босне, Анадолије и Етиопије, а највише су је добијали од пчелара.

Основни воскарски алат је ринг, стуб с округлом дрвеном плочом пречника до 1 метра. На ободу су распоређене кукице за вешање фитиља за свеће. За поливање воска по фитиљима употребљава се ручна шофна, посуда од лима с левком и дужом дршком. Од алата користи се велики лимени казан за топљење воска и парафина. Испод ринга се ставља велики бакарни казан, мангал. Мангал је окургао с високим

ободом и удубљењем у средини које служи за сакупљање воска. Мангал праве казанције и има пречник до 1 метра. Постоји мера која се састоји од ножа за сечење свећа и мерила за мерење дужине свећа. Воскарске радионице поседују ваге или кантаре за мерење свећа. Воскари продају свеће на килограм док се у црквама и манастирима свеће продају на комад.¹²

Израда лицидерских колача се убраја у једноставније занате, те се може радити и у кућној радиности. Прибор лицидерског заната се састоји од дрвеног корита за мешање теста, кашика за тесто, плех-стола и руде за прераду теста и дрвене оклагје. Осим овог радног прибора употребљава се и тофла – посебан дрвени сто са издигнутим ивицама, бројне лимене модле различитих величина и облика. Лицидерска радионица има фуруну у којој се тесто пече као и мермерну плочу – ”камен”, затим четкице за бојење лицидера и лицидерских колача и летве за низање готових производа.

Никола Милутиновић у воскарској радионици, Књажевац, 1970. год.

⁹ Милорад Јел. Милошевић, *Израда барута у селу Дубокој у Звижду*, Гласник Етнографског музеја XIV, Београд 1939, 116-117.

¹⁰ Stjepan Ivezić, *Eksplzivni*, Zagreb, 1950, 21-22.

¹¹ Олга Ковачев, *Прилог проучавању историјата лицидерског заната у Војводини*, Рад Војвођанских музеја 35, Нови Сад, 1993, 219.

¹² Ранко Баришић, *Занати у Књажевицу*, Гласник Етнографског музеја у Београду, 61, Београд 1999, 163.

Алати воскарског заната

Лицидери се праве од брашна, шећера и свежег млека. Ови производи се узимају у једнаким односима и то на 5 л млека 5 кг брашна иде 5 кг шећера. Све се помеша у лонцу, лагано меша и кува на тихој ватри. Замешено тесто се припреми увече и потом остави да нарасте до јутра. На столу се пресује „прехује” због омекшавања. Док мајстор на једном крају стола ваља тесто, други на супротном крају наизменично спушта и диже плехове и удара припремљено тесто. Такво припремљено тесто се развија на „тофли”. За дебље колаче се ставља више теста, за тање колаче мање. Тесто се некада стављало у плехове и пекло у фуруни а данас се колачи пеку у шпорету. Испечени колачи се боје куповним анилинским бојама које се наносе четкицама. Мешавином вреле воде и брашна лепе се различите сличице на лицидере. Лицидерски колачи се украшавају и шареним колачарским папиром и огледалцима. Лицидерски колачи су се правили у металним модлама. Модле су обликоване као: срце, коњ, пас, мачка, зец, вук, јелен, мечка, лутка, папучица, пиштољ, авион и друго.

Лицидерски производи на вашару, Књажевац, 1953. год.

Лицидерски производи су највише продавани на сеоским вашарима и сајмовима широм Србије. Лицидерско срце је било најтраженији производ, постало је симбол љубави на територији целе Србије.¹³ То је био најтраженији поклон младих на селу и у граду јер је својим обликом подсећао на љубав.

АБАЦИЈСКИ ЗАНАТ

Од XIX века тачније од почетка српских устанака против Турака, присутна је тенденција ка промени начина одевања. Тежња ка што бољем и лепшем одевању осећала се у тек ослобођеној Србији како на селу тако и у граду. Турци су у погледу одевања наметали одређене забране немуслиманском становништву. После доношења Хатишерифа 1830. године те забране се укидају. Утицај Запада у одевању становника је све већи, а турска одећа се све више одбацује. Добро стојећи слој градског становништва прихвата моду одевања која долази из Беча, Будимпеште и Париза. Промене у начину одевања прихватају абације, а потом и терзије. Они се прилагођавају новим захтевима и међу првима уводе нове, метарске мере као и нове кројеве у своје радионице. Терзијски занат ће се временом развити у кројачки који постоји и данас.

Нов начин одевања је пре свега прихваћен од српске политичке елите која турско одело постепено замењује западноевропским шивеним по новим кројачким шнитовима – кројевима. Кнез Милош је био пример лепог облачења међу богатијим и виђењим људима тадашње Србије. Србија ствара свој специфични грађански костим као прелазни облик балканске и источњачке ношње, што знатно утиче на нагли развој терзијског заната. Терзије су израђивале различите делове ношње од чоје, сомота и атласа. Украшавали су их златном и сребрном срмом, шљокицама, свиленим гајтанима и текстилним кићанкама. Сви ови украси давали су одећи свечан и раско-

¹³ Исто, 162.

Алати абацијског заната

шан изглед. У основне делове одеће које су терзије кројиле, шиле и украшавале убрајају се: антерије, доламе, мушки гуњићи, јечерме, џемадани, минтани, мисарабе, чакшире-потурлије, тозлуци или дизлуци, мушки и женски јелеци, џубета, либаде, фистани, кумоши, ћурци, шалваре и шкутељке.¹⁴

Из терзијског заната се развија кројачко-شناјдерски занат. Кројачки занат почиње свој пун развој двадесетих година XX века. Абације, терзије и кројачи користили су скоро истоветан алат. Пре свега је коришћен аршин. С њим се мерио текстилни материјал, маказма се секао, иглама се шио, напрстком се чувао прст од убода иглом приликом шивења, шилом су бушене рупе приликом ушивања копчи и другог. Закачком се затезала чоја приликом везења прслука и других делова одеће. Некада су терзије уместо игла употребљавале рог од срндаћа. Металним пеглама – утијама се пеглала „аба”. Утије су од једног комада гвожђа. Дршка је савијена, с конусном педалом, на коју се стављао басаџик – дрвена педала, да се мајстор не опече приликом пеглања. Дршка се завијала крпама и утија се извлачила из фуруне у којој се грејала. Ногом се притискао басаџик а рукама дршка, те се тако пеглало. Колтата је дрвена даска употребљавана за притискање влажног сукна.¹⁵

Шиваће машине почињу да се употребљавају у терзијском, а нешто касније и у кројачком занату, већ крајем XIX века. Било их је на ручни погон, касније на ножну педалу. Од краја двадесетих година XX века улазе у употребу и прве електричне шиваће машине. У радњама су се продавала готова одећа и друге кројачке израђевине.

Традиционална обућа у Србији били су опанци од сирове коже. Израђивали су их сељаци углавном за потребе своје уже и шире породице. Често су у том послу учествовале и жене које су помагале својим мужевима, или су их саме правиле. Израда опанака од сирове коже је био уносан посао за трговце, бакале, па и друге занатлије. Они су израдом таквих опанака правили конкуренцију правим опанчарима којима је то било једино занимање. Опанчарски мајстори су се бунили због овакве бесправне конкуренције, и указивали на штетност ношења пресних опанака преко којих су пренешене разне заразне болести. У Србији је коначно забрањено ношење пресних опанака 1887. године.¹⁶ Облик пресног опанка је био практичан и веома популаран код сељака због лаког обувања и изувања. Такве опанке је носио и један број градских становника Србије. Опанчарски мајстори из Књажевца и других места у Србији, су због велике потражње унели тај опанак у занатску производњу. Из хигијенских разлога за израду су користили искључиво штављену кожу.

Због распрострањености употребе опанака у Србији као једине обуће код сеоског и дела варошког становништва, опанчарски занат је имао све услове да се брзо развије. Увођење црвених опанака у свакодневну употребу није у потпуности успело. Пун развој опанчарског заната почиње појавом ђоновских опанака. Већ средином XIX века скоро свака варошица је имала више опанчарских радионица.

Опанци су израђивани од говеђе, телеће, а понекад и коњске коже. Коњска се кожа добијала од сељака који су држали коње или од касапа који су је одерали. Опанци су се правили и од псеће коже, али искључиво у ратним временима или у време велике несташице кожа. Опанци су израђивани и од увозних

¹⁴ Даница Ђокић, *Занати у Пожаревицу крајем XIX и почетком XX века*, Пожаревац, 1996, 24.

¹⁵ Снежана Томић Јоковић, *Производи абацијског заната*, каталог изложбе, Музеј на отвореном Старо Село, Сирогојно, 2008, 18.

¹⁶ Јерина Шобић, *Опанци и опанчарски занат у Србији са освртом на музејске збирке*, Гласник Етнографског музеја XVIII, Београд 1955, 21-68.

кожа типа „јава“, „мадагаскар“ и „американки“. Коже су због свог квалитета увожене из Етиопије и Америке. Кожа за опанке се штавила на више начина: у храстовој шишарци, смрчевој кори „чамовини“ или у рују. Пре штављења стајала је у води седам дана. Потом је пребацивана у „цистерне“ или јаме „сепије“, веће дрвене посуде укопане у земљу, запремине и до 1000 литара. У цистерне се сипала вода, дрвени pepeo и негашени креч. На 1000 литара воде стављало се 100 кг негашеног креча и 100 кг дрвеног pepела. Све се то мешало помоћу „грнала“, дрвене мотке на чијем крају је био четвртасти „табан“. Коже су се потапале у смесу помоћу дугих гвоздених чакљи. Цистерне су се покривале поклопцима и цаковима да не улази ваздух. Заостали део меса се „лешио“, скидао косом. Тако очишћене коже остављале су се у реци по 24 сата. После тога следи штављење коже тако што се у врелу воду стављају „храстова шишарка“, „смрчева кора“, „чамовина“ или „руј“. По хлађењу воде коже су се потапале, газиле и током гажења се окретале. То се вршило у затвореној просторији иза продавнице и понављало се више пута, а потом су се коже сушиле разапете у хладовини на тавану радионице. Сечење кожа у правоугаонике величине опанка је био посао калфе, а потом су тако исечене табле слагане у бурад. Табле су преливане пареном шишарком по седам пута узастопце. Да би се установило да ли је кожа добро уштављена обављала се проба засецањем. Ако остале црна пруга после засецања, знак је да кожа није добро уштављена. Тек тамно смеђа пруга означава добро уштављену кожу. У смрчевој кори штавила се кожа за лице опанка. Тако штављена кожа добијала је светло жуту боју. У смрчевој кори кожа је остајала до седам дана. Да би се кожа уштавила у рују претходно је требало да одлежи у кречу најмање 21 дан. Кожа уштављена у рују била је лакша за обраду од оне штављене у шишарци. После двадесетих година XX века опанчари су се преоријентисали на фабрички штављену кожу, иако су сматрали да је фабрички

обрађена кожа мање квалитетна од оне коју су сами штавили.¹⁷

Улаз у опанчарску радионицу, Пожаревац, 1957. год.

Штављена кожа се кројила према дрвеним опанчарским калупима. Постојале су само три врсте калупа за опанке: мушки, женски и дечији. Све до краја XIX века опанчари су употребљавали само један калуп који је био истоветан за леву и за десну ногу. Тек од почетка XX века почиње да се употребљава пар калупа (леви и десни) за израду опанака. За кројење опанака опанчари су употребљавали и шаблоне – дашчице, док су искуснији мајстори кројили кожу одока. Опанци се

¹⁷ Р. Баришић, *Занати у Књажевицу*, Гласник Етнографског музеја у Београду, 61, Београд 1999, 157.

Алати опанчарског заната

на калупу „шију” или „граде”. То се радило шилом на опуту којим се каиш провлачио кроз набоду на ђону. Горњи део опанка ”горњиште” или „лице” је чинио врх или преплет. Преплет се провлачио кроз прамет и по средини и по ивицама опанка. Од преплета је зависило да ли ће опанак бити једноставне израде „покривен” или „полупокривен”. Квалитет опанка се ценио према обради тј. према броју набода на ђону, броју премета и преплета. Било је опанака са по стотинак набода. Називали су их ткани опанци, и за њих је коришћена опута од јареће и псеће коже. Такви опанци су рађени првенствено за млађе особе и имали су украс „лозицу”. Опанчари су правили и опанке с „ласицом” којом се опанак везивао око чланка, али и опанке самообуваче који су везивани око ногу. Овакви опанци су се продавали по пијацама широм Србије, најчешће у Неготину, Кладову, Нишу, Пироту, Сврљигу, Зајечару, Прокупљу и Књажевцу.

Крајем двадесетих година XX века на тржишту Србије појављују се гумени опанци фабричке производње. Први фабрички гумени опанци произведени су у Пироту, а потом у фабрици „Бата” из Борова. Нелојалну конкуренцију су им правили дивљи опанчари који су почели да праве гумене опанке од старих аутомобилских гума. То је и разлог што су многи опанчари сем кожних почели да праве и гумене опанке ”гумењаше”. Ти ручно рађени гумени опанци су били трајнији и издржљивији од кожних опанака. После 1945. године, у свеопштој оскудици, гумени опанци су били тражена роба, а производе се и данас.¹⁸

У опанчарском занату користе се следећи алати: већа тезга „панк” на којој стоји алат и на којој се кроје опанци, мања тезга за шивење опанака, даска за набадање опанака, шило за опуту, зумба за бушење каишева, фаркиш којим се издвајају преплети, кашика за издизање капни код опанака капичара, брус за оштрење алата и ножеви.

¹⁸ Загорка Марковић, *Прилог проучавању израде гумених опанака у Ужичкој области*, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. XVIII, Београд 1954, 272.

Обућарске радионице су на почетку XX века биле смештене у малим приземним зградама; обично правоугаоног облика, до шест метара дужине и три метра ширине. Кров је био подупрт стубом, а под од набијене земље. У једном крају радионице је била фурнира за загревање просторија током хладних дана. Са стране по зидовима су биле полице за одлагање мушке, женске и дечије обуће. На дрвеној „пангли” са фиокама смештени су разни алати. То су: машина за шивење коже, трокраки калуп за ципеле, маказе, чекићи, турпије, разна клешта, ручна тоцила, шила, боде, разна длета, ножеви, четке за ципеле, игле за шивење обуће, мушки, женски и дечији калупи, кашике за обување ципела, посебне мустре и метар. Неопходни материјали за рад мајстора су: ђонове и гуме различитих величина и бројева, потпетице, ексерсери дрвени и метални, блокеји, лепкови, восак за воштење ђонова.¹⁹

Поред улаза у обућарску радионицу био је излог за излагање производа. Тезга у радионици је коришћена за излагање мустри, готових производа и алата који се ређе користе. У фиокама се чувао новац и материјал потребан за рад. Тезга је висине до једног метра и ширине до два метра.

Обућа се правила тако што се на калуп постави ђон и његови крајеви се укивају ексерима. На ђон се ставља претходно опшивено лице. Ђон и лице се најпре ушију ручно, а потом се пришивају на машини, ситним бодом да у ципелу не улазе вода и прашина. Ручним шилом се буше отвори за пертле.

Проширивање ципела се ради тако што се ципела стави на калуп на који се претходно ударе уметици или кајле. Обућа се потом намаже шпиритусом и остави да се суши 24 сата. За ципеле и чизме постоје вишеделни дрвени калупи који се подешавају по дужини и облику. Обућари су набављали кожу из ко-

¹⁹ Вера Димитријевић, *Пануције у Скопљу*, Гласник Етнографског музеја, XIII, Београд 1938, 33-45.

Алати обућарског заната

жара а алат су куповали у продавницама. Обућари су правили мушке, женске и дечије ципеле.²⁰

Обућарски мајстори данас ретко праве ципеле, углавном само оправљају обућу. Обућари напуштају занат и својим радњама мењају намену јер се оправке обуће скоро не исплате због увоза из далекоисточних земаља јефтине обуће од синтетичких материјала и вештачке коже.

Обућарска радионица, Београд, 2009. год.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. М. Алексић, *Занати у Јагодини*, Аранђеловац, 2004.
2. Р. Баришић, *Ковање гвожђа у Србији*, каталог изложбе, Београд 1982.
3. Р. Баришић, *Занати у Књажевцу*, Гласник Етнографског музеја у Београду 61, Београд 1999.
4. Н. Благојевић, *Занати и занатски производи у Ужичком крају у XIX и половином XX века*, каталог изложбе, Народни музеј Титово Ужице, Титово Ужице 1971.

²⁰ Ранко Баришић, *Занати у Књажевцу*, Гласник Етнографског музеја у Београду 61, Београд 1999, 159.

5. Н. Бојовић, *Абацијски занат у Чачку*, Зборник народног музеја XI, Чачак 1981.
6. В. Димитријевић, *Папуције у Скопљу*, Гласник Етнографског музеја у Београду XIII, Београд 1938.
7. Д. Ђокић, *Занати у Пожаревицу крајем XIX и почетком XX века*, Пожаревац 1996.
8. Т. Р. Ђорђевић, *Упутство за прикупљање градива о занатима и еснафима у српским земљама*, Српска краљевска академија, Београд 1913.
9. Т. Р. Ђорђевић, *Архивска грађа за занате и еснафе у Србији од другог устанка до еснафске уредбе 1847 године*, Српски етнографски зборник 33, Српска краљевска академија, Београд 1925.
10. О. Ковачев, *Прилог познавању историјата лициберског заната у Војводини*, Рад Војвођанског музеја 35, Нови Сад 1993.
11. С. Костић, *Оружје у Србији кроз векове*, каталог изложбе, Етнографски музеј у Београду, Београд 2003.
12. Љ. Младеновић, *Уметничка обрада метала у Босни и Херцеговини од доласка Турака до данас*, Зборник Музеја примењене уметности 3-4, Београд 1958.
13. З. Марковић, *Прилог проучавању израде гумених опанка у ужичкој области*, Гласник Етнографског музеја у Београду XVIII, Београд 1954.
14. Д. Масловарић, *Оружје и ратничка опрема српских устаника у првој половини XIX века*, каталог изложбе, Етнографски музеј у Београду, Београд 1979.
15. Н. Николић, *Абацијски занат у Крагујевцу и околини у XIX и првој половини XX века*, Гласник Етнографског музеја у Београду 71, Београд 2007.
16. Н. Николић, *Абацијски занат и алати и производи*, каталог изложбе, Народни музеј, Крагујевац 2008.
17. Ђ. Petrović, *Pušcarski zanat и Metohiji*, Vesnik Vojnog muzeja Jugoslovenske narodne armije br. 2, Beograd 1955.
18. П. Томић, *Домаћа радиност и занати*, Гласник Етнографског музеја 25, Београд 1962.
19. Ј. Шобић, *Опанци и опанчарски занат у Србији са освртом на музејске збирке*, Гласник Етнографског музеја XVIII, Београд, 1955.
20. С. Томић-Јоковић, *Производи абацијског заната*, каталог изложбе, Музеј на отвореном Старо село у Сирогојну, Сирогојно 2008.
21. В. Шарац-Момчиловић, *Обућа у Србији*, Каталог изложбе, Етнографски музеј у Београду 2006.

ПОПИС ИЗЛОЖЕНИХ ПРЕДМЕТА

ЗБИРКА ЕСНАФСКИХ ПИСАМА

1. **Калфенско писмо Степану Стојадиновићу**, занат терзијски, Јагодина 1861. ЦКУ 235 3/81, инв. бр. 1
2. **Еснафско писмо на име Степана Стојадиновића**, занат терзиски, Јагодина 11. новембар 1864. год. ЦКУ 541/09, инв. бр. 2
3. **Еснафско писмо на име Милана Симића**, занат мумџиски, Јагодина, 1. мај 1869. ЦКУ 5407- 14/09 инв. бр. 3
4. **Еснафско писмо на име Димитрија Донића**, еснаф бакалско-магазациски, Јагодина 22. јул 1870. год. ЦКУ 5407-10/09 инв. бр. 4
5. **Еснафско писмо на име Милосава Николића**, еснаф бакалско-магазациски, Јагодина 18. фебруар 1875. ЦКУ 5407-09 инв. бр. 5
6. **Еснафско писмо на име Милосава Ц. Николића**, бакалско-магазациског еснафа, Јагодина фебруар 1879. ЦКУ 1013/77 инв. бр. 6
7. **Еснафско писмо на име Милете Марковића**, занат бакалско-магазациски, Јагодина 13. децембра 1881. год. ЦКУ 5407-9/09 инв. бр. 7
8. **Калфенско писмо на име Јована Марковића**, занат трговачки, Јагодина 12. јун 1890. год. ЦКУ 892 инв. бр. 8
9. **Еснафско писмо на име Јована М. Марковића**, занат трговачко-терзиски, Јагодина 26. јун 1890. год. ЦКУ 3216/87 инв. бр. 9
10. **Калфенско писмо на име Милутина Т. Коцића**, занат трговачки, Јагодина 26. октобар 1895. ЦКУ 5407-13/09 инв. бр. 10
11. **Калфенско писмо на име Љубомира М. Марковића**, занат трговачки, Јагодина 15. мај 1896. ЦКУ 5407-15/09 инв. бр. 11
12. **Еснафско писмо на име Љубомира М. Марковића**, еснаф трговачко-терзиски (трговац) Јагодина, 28. мај 1897. ЦКУ 5416/09 инв. бр. 12
13. **Калфенско писмо на име Мијаила Степића**, занат трговачки, Рековац 1. децембра 1898. год. ЦКУ 5417/09 инв. бр. 13
14. **Калфенско писмо на име Светислава Стојановића**, занат опанчарски, Јагодина 17. септембар 1901. год. ЦКУ 5418/09 инв. бр. 14
15. **Еснафско писмо на име Владимира А. Милићевића**, занат обућарско-папучарски, Јагодина 12. фебруар 1904. год. ЦКУ 5407-12/09 инв. бр. 15
16. **Еснафско писмо на име Живоина Никодијевића**, занат ковачко-ножарско-клоферски, Јагодина 14. јануар 1909. год. ЦКУ 5407/09 инв. бр. 16
17. **Калфенско писмо на име Милутина Симића**, занат опанчарски, Јагодина 14. децембар 1909. год. ЦКУ 122/78 инв. бр. 17
18. **Калфенско писмо на име Драгише К. Младеновића**, занат опанчарски, Јагодина 14. децембар 1909. год. ЦКУ 5407-3/09 инв. бр. 18
19. **Еснафско писмо на име Василија Томића**, занат ножарски, Јагодина 28. јун 1911. год. ЦКУ 5407-4/09 инв. бр. 19
20. **Мајсторско писмо на име Милутина Милојковића**, занат обућарски, Јагодина 16. август 1920. ЦКУ 822/77 инв. бр. 20
21. **Калфенско писмо на име Аира Кармила (Драгутина Аировића)**, занат зидарски, Јагодина 14. август 1921. год. ЦКУ 3016/86 инв. бр. 21

22. **Мајсторско писмо на име Милана Мијајловића**, занат терзиски, 27. децембар 1921. год. ЦКУ 5419/09 инв. бр. 22
23. **Мајсторско писмо на име Бошка М. Стојановића**, занат столарски, Јагодина 26. октобар 1921. год. ЦКУ 5407-11/09 инв. бр. 23
24. **Калфенско писмо на име Милана Миљковића**, занат качарски, Крагујевац 23. август 1923. год. ЦКУ 4780/2001 инв. бр. 24
25. **Мајсторско писмо на име Божицара Милосављевића**, занат абаџијски, Крагујевац 27. април 1923. год. ЦКУ 675/76 инв. бр. 25
26. **Мајсторско писмо на име Владислава Б. Спасића**, занат пушкарски, Крагујевац 10. октобар 1925. ЦКУ 5407-2/09 инв. бр. 26
27. **Калфенско писмо на име Милутина Гавриловића**, занат браварски, Јагодина 29. децембар 1925. ЦКУ 2589/82, инв. бр. 27
28. **Мајсторско писмо на име Боривоја Донића**, занат обућарски, Јагодина 19. новембар 1925. ЦКУ 4186/95 инв. бр. 28
29. **Мајсторско писмо на име Душана Милошевића**, занат коларски, Јагодина 27. мај 1926. ЦКУ 2066/81 инв. бр. 29
30. **Мајсторско писмо на име Милутина Гавриловића**, занат браварски, Јагодина 10. март 1926. год. ЦКУ 2589/82 инв. бр. 30
31. **Мајсторско писмо на име Живојина Радосављевића**, занат опанчарски, Јагодина 13. април 1927. ЦКУ 5423/09 инв. бр. 31
32. **Мајсторско писмо на име Огњана Антонијевића**, занат опанчарски, Јагодина 9. јули 1928. год. ЦКУ 1409/79 инв. бр. 32
33. **Мајсторско писмо на име Милана Миљковића**, занат качарски, Јагодина 25. јул 1930. год. ЦКУ 4780-1/2001 инв. бр. 33
34. **Мајсторско писмо на име Драгише Младеновића**, занат пекарско-хлебарски, Јагодина 17. март 1931. ЦКУ 1010/77 инв. бр. 34
35. **Мајсторско писмо на име Милета Дукића**, занат капаџиско-шеширџиски и израђивача народних капа и фесова, Јагодина 16. јун 1932. год. ЦКУ 5407-1/09 инв. бр. 35
36. **Калфенско писмо на име Михајла Михајловића**, занат посластичарски, Јагодина 21. фебруар 1932. год. ЦКУ 760/76 инв. бр. 36
37. **Мајсторско писмо на име Михајла Јаковљевића**, занат месарски, Јагодина 29. март 193 . год. ЦКУ 3558/91 инв. бр. 37
38. **Мајсторско сведочанство на име Живомира Ристића**, занат абаџиски, Јагодина 8. март 1938. год. ЦКУ 54078/09 инв. бр. 38
39. **Мајсторско сведочанство на име Дулета Дукића**, занат капарски, Јагодина 27. фебруар 1940. год. ЦКУ 5407-6/09 инв. бр. 39
40. **Мајсторско сведочанство на име Михајла М. Михајловића**, занат посластичарски, Јагодина 18. март 1940. ЦКУ 760/76 инв. бр. 40
41. **Мајсторско сведочанство на име Љубомира Д. Лазића**, Јагодина 20. април 1942. год. ЦКУ 5407/09 инв. бр. 41
42. **Диплома јагодинског општерадничког друштва за међусобну помоћ на име Љуби М. Марковићу**, 4. март 1898. ЦКУ 5413/09 инв. бр. 42. год.
43. **Еснафска књига за град Јагодину**, импорт, пре 1874, кожа, емајл, месинг, ЦКУ 1335/78, инв. бр. 74

СПИСАК АЛАТА

Дрводељски алат:

1. МАЉИЦА

Сип, Неготинска Крајина,
прва половина XX века.
Од дрвета.
Ручни рад, за ударање.
Дужина: 15 цм.
Инв. бр. 7057

2. ЧЕКИЋ

Пилице, Бајина Башта, 1982. г.
Ручни рад, од дрвета и гвожђа.
За ударање.
Дужина: 31,5 цм
Инв. бр. 32 591

3. ШЕСТАР

Бујановац, око 1980. г.
Ручни рад, од дрвета са метал-
ним шиљцима.
За цртање и мерење кругова.
Дужина: 69 цм
Инв. бр. 28 897

4. КЛИН

Радичевци, око 1950. г.
Ковано гвожђе.
За цепање дрвета.
Дужина: 18,5 цм
Инв. бр. 24 668

5. БРАДВА

Голубац, прва половина XX века.
Од кованог гвожђа, дрвена дршка.
За цепање дрвене грађе.
Дужина: 33 цм
Инв. бр. 27 726

6. СВРДЛО

Марковац, око 1960. г.
Гвожђе, ковано.
За бушење рупа у дрвету.

Дужина: 38,5 цм
Инв. бр. 4507

7. КОСИЦА

Сиколе, Неготинска Крајина,
око 1969. г.
Дрво, гвожђе.
За прављење дрвених држаља.
Дужина: 23 цм
Инв. бр. 11 338

8. СКОБЛА

Рожанство, Чајетина, око 1965. г.
За стругање унутрашњости судова.
Дужина: 17,5 цм
Инв. бр. 21 463

9. РЕНДЕ

Београд, 1937. г.
Дрво и гвожђе.
За рендање дрвета.
Дужина: 24 цм
Инв. бр. 31 532

10. ТЕСТЕРИЦА

Београд, око 1935. г.
Дрво и гвожђе.
За сечење дрвета.
Дужина: 35 цм
Инв. бр. 29 934

11. КЕСЕР

Ђаковица, око 1965. г.
Дрво и гвожђе.
За копање дрвета.
Дужина: 14 цм
Инв. бр. 536

12. ДЛЕТО

Марковац.
Гвожђе и дрво.
За обраду дрвета.
Дужина: 27 цм
Инв. бр. 15 710

13. ШТИПАЛИЦА

Годечево, крај XIX века.
Дрво, ручни рад.
За стезање дрвених предмета у
обради.
Дужина: 23 цм
Инв. бр. 23 677

14. СТЕГА

Голубац, око 1980. г.
Дрво, ручни рад.
За стезање дрвених предмета у
обради.
Дужина: 23 цм
Инв. бр. 27 749

15. БРАДВА

Рудине, 1937. г.
Дрво и гвожђе.
За сечење дрвене грађе.
Дужина: 39 цм
Инв. бр. 21 354

16. СПРАВА ЗА ПРЕНОШЕЊЕ УГЛОВА

Бујановац, 1983. г.
Дрво и гвожђе.
За преношење углова при обради
предмета.
Дужина: 18 цм
Инв. бр. 29 013

17. УГАОНИК

Бујановац, 1983. г.
Дрво и гвожђе.
За мерење углова у обради дрвета.
Дужина: 11 x 8 цм
Инв. бр. 29 012

18. ДРВОДЕЉСКА АЛАТКА

Зајечар, 1961. г.
Дрво и гвожђе.
За обраду и украшавање дрвених
предмета.
Дужина: 15 цм
Инв. бр. 36 361

Ковачко-поткивачки алат:

19. **МАКАЗЕ**
Србија, око 1960. г.
Ковано гвожђе.
За сечење метала.
Дужина: 19 цм
Инв. бр. 23 047
20. **ШТЕК – ОБЛИКАЧ**
Мокра Гора, 1979. г.
Ковано гвожђе.
За обликовање металних делова.
Дужина: 28 цм
Инв. бр. 23 699
21. **КЛЕШТА**
Зајечар, око 1960. г.
За држање кованих делова.
Дужина: 56 цм
Инв. бр. 22 706
22. **ЧЕКИЋ**
Рача Крагујевачка, око 1982. г.
Гвожђе и дрво.
За ковање гвожђа.
Дужина: 32 цм
Инв. бр. 27 258
23. **БУРГИЈА**
Рача Крагујевачка, око 1982. г.
За бушење отвора.
Ковано гвожђе.
Дужина: 19 цм
Инв. бр. 27 283
24. **НАКОВАЊ**
Пећ, око 1980. г.
Ливено гвожђе.
За ковање гвоздених предмета.
Дужина: 15,2 цм
Инв. бр. 31 994
25. **КЛИН**
Рача Крагујевачка, прва
половина XX века.
Ковано гвожђе.
За пробијање отвора.
Дужина: 12,5 цм
Инв. бр. 27 239

26. **МУРИЋ**
Сокобања, 1960. г.
Ковано гвожђе.
За пробијање отвора.
Димензије: 4,5 х 6 цм
Инв. бр. 23 036
27. **СЕКАЧ**
Рача Крагујевачка, 1982. г.
Гвожђе ковано.
За сечење гвоздених предмета.
Дужина: 12 цм
Инв. бр. 27 249
28. **ОБЛИКАЧ**
Рача Крагујевачка, око 1982. г.
Ковано гвожђе.
За обликовање при ковању.
Димензије: 7,5 х 6 цм
Инв. бр. 27 288
29. **НАКОВАЊ**
Луково, око 1960. г.
Ливено гвожђе.
За ковање гвоздених предмета.
Димензије: 22 х 21 цм
Инв. бр. 22 705
30. **КЛЕШТА**
Зајечар, око 1961. г.
Ковано гвожђе.
За држање гвоздених предмета.
Дужина: 38,5 цм
Инв. бр. 36 348
31. **ЧЕКИЋ**
Рача Крагујевачка, око 1982. г.
Дрво и гвожђе.
За забијање ексера.
Дужина: 11 цм
Инв. бр. 28 042
32. **СЕКАЧ**
Рача Крагујевачка, око 1980. г.
Гвожђе ковано.
За сечење гвоздених предмета.
Дужина: 14 цм
Инв. бр. 27 285

Туфегџијско-пушкарски алат:

33. **ГРУДОБРАН**
Ниш, 1909. г.
Гвожђе, ручни рад.
Димензије: 21 х 14 цм
Инв. бр. 30 840
34. **БУРГИЈА**
Ниш, 1902. г.
Фабрички производ.
За бушење пушкарских цеви.
Димензије: 28 цм
Инв. бр. 30 844.
35. **ГУДАЛО**
Ниш, 1909. г.
Ручни рад, дрво и кожа.
За окретање бургије.
Дужина: 67 цм
Инв. бр. 30 842
36. **БУРГИЈА**
Ниш, 1909. г.
Ручни рад, дрво и кожа.
За бушење пушкарских цеви.
Дужина: 21 цм
Инв. бр. 30 841
37. **КАЛУП**
Београд, 1921. г.
Од гвожђа и бронзе.
За кремен оружја.
Дужина: 33,5 цм
Инв. бр. 28 637
38. **КАЛУП**
Велико Село, XIX век.
Камен ручно обрађен.
За ливење драмлија.
Димензије: 8,5 х 5,5 цм
Инв. бр. 33 762

39. **КАЛУП**
Београд, XIX век.
Гвожђе и бакар.
За ливење куршума.
Димензије: 15,5 x 9 цм
Инв. бр. 28 638
40. **КАЛУП**
Србија, XIX век.
Камен ручно обрађен.
За ливење драмлија.
Димензије: 28,5 x 7 цм
Инв. бр. 37 626
41. **КАЛУП**
Србија, XVII – XIX век.
Од камена, ручно обрађен.
За ливење драмлија.
Димензије: 5 x 3,5 цм
Инв. бр. 37 627
42. **КАЛУП**
Србија, XVII – XIX век.
Камен, ручно обрађен.
За ливење драмлија.
Димензије: 4 x 3 цм
Инв. бр. 37 628
43. **КАЛУП**
Србија, XIX век.
Камен, ручно обрађен.
За ливење драмлија.
Димензије: 7,2 x 3 цм
Инв. бр. 37 630
44. **КЛЕШТА**
Србија, крај XIX века.
Гвожђе.
За ливење драмлија.
Дужина: 25,5 цм
Инв. бр. 18 424
45. **ЧАРК**
Стрмостен, 1848. г.
Дрво и ковано гвожђе.
- Справа за мерење јачине барута.
Дужина: 43 цм
Инв. бр. 23 048
46. **КАНТАР-БИЛА**
Београд, XX век.
Месинг, ручни рад.
Мера за барут.
Дужина: 8,5 цм
Инв. бр. 8571
- Воскарско-лицидерски алат:*
47. **ТЕРАЗИЈЕ**
Књажевац, 1938. г.
Метал и канап.
За мерење тежине свећа.
Дужина: 18 цм
Инв. бр. 38 449
48. **ШАЈБНА**
Железник, половина XX века.
Месинг и гвожђе.
За мерење пречника свећа.
Дужина: 80 цм
Инв. бр. 31 622
49. **ШОФНА**
Књажевац, 1938. г.
Лим.
За сакупљање воска.
Дужина: 17 цм
Инв. бр. 43 463
50. **КАМЕНА ПЛОЧА**
Књажевац, 1938. г.
Од мермера.
За ливење теста.
Димензије: 50 x 31 цм
Инв. бр. 38 459
51. **НОЖ**
Железник, 1950. г.
Дрво и гвожђе.
За резање теста.
- Дужина: 43 цм
Инв. бр. 31 661
52. **МОДЛА**
Књажевац, 1938. г.
Од лима, ручни рад.
За лицидере.
Пречник: 7,2 цм
Инв. бр. 38 427
53. **МОДЛА**
Књажевац, 1938. г.
Од лима, ручни рад.
За лицидере.
Пречник: 7,2 цм
Инв. бр. 38 393
54. **МОДЛА**
Књажевац, 1938. г.
Од лима, ручни рад.
За лицидере.
Дужина: 5 цм
Инв. бр. 38 425
55. **КАЛУП**
Књажевац, 1938. г.
Ливени алуминијум.
За лицидере.
Дужина: 6 цм
Инв. бр. 38 457
56. **КАЛУП**
Књажевац, 1938. г.
Ливени алуминијум.
За лицидере.
Висина: 8,7 цм
Инв. бр. 38 907
57. **КАЛУП**
Књажевац, 1938. г.
Ливени алуминијум.
За лицидере.
Висина: 8 цм
Инв. бр. 38 455

58. **КАЛУП**
Књажевац, 1938. г.
Ливени алуминијум.
За лицидере.
Висина: 3,8 цм
Инв. бр. 38 454
59. **КАЛУП**
Књажевац, 1938 г.
Ливени алуминијум.
За лицидере.
Висина: 8,5 цм
Инв. бр. 38 456
60. **КАЛУП**
Књажевац, 1938. г.
Ливени алуминијум.
За лицидере.
Висина: 6 цм
Инв. бр. 38 918
61. **КАЛУП**
Књажевац, 1938. г.
Ливени алуминијум.
За лицидере.
Висина: 12 цм
Инв. бр. 38 920
62. **КАЛУП**
Књажевац, 1938. г.
Ливени алуминијум.
За лицидере.
Висина: 7 цм
Инв. бр. 38 909
63. **КАЛУП**
Књажевац, 1938. г.
Ливени алуминијум.
За лицидере.
Висина: 9 цм
Инв. бр. 38 908
64. **КАЛУП**
Књажевац, 1938. г.
Ливени алуминијум.
За лицидере.
- Висина: 9,5 цм
Инв. бр. 38 451
65. **КАЛУП**
Војводина, друга половина
XIX века.
Ручни рад, дрво.
За лицидере.
Димензије: 20 x 15 цм
Инв. бр. 41 317
- Абацијски алат:**
66. **МАКАЗЕ**
Ариље, 1872. г.
Ковано гвожђе.
За сечење платна.
Дужина: 34,5 цм
Инв. бр. 24 156
67. **МАКАЗЕ**
Мокра, друга половина XIX века.
Ковано гвожђе.
За сечење платна.
Дужина: 28 цм.
Инв. бр. 23 623
68. **МАКАЗЕ**
Алексинац, крај XIX века.
Ковано гвожђе.
За сечење платна.
Дужина: 26 цм
Инв. бр. 21 341
69. **НАПРСТАК**
Драјчићи, Косово и Метохија,
крај XIX века.
За заштиту прста при шивењу.
Димензије: 2,5 x 2 цм
Инв. бр. 23 807.
70. **РОГ ОД СРНДАЂА**
Вељи Брег, крај XIX века.
Рожина, ручно обрађена.
Служио као игла.
- Дужина: 21 цм
Инв. бр. 23 624
71. **АРШИН – БРАЦА**
Врање, средина XIX века.
Ковано гвожђе.
За мерење платна.
Дужина: 63,5 цм
Инв. бр. 23 626
72. **АРШИН**
Мокра, средина XIX века.
Ковано гвожђе.
Из два дела, за мерење платна.
Дужина: 67 цм
Инв. бр. 23 628
73. **АРШИН**
Београд, половина XIX века.
Ручни рад, дрво.
За мерење платна.
Дужина: 64,5 цм
Инв. бр. 7826
74. **ПЕГЛА**
Банатско Ново Село, крај XIX,
почетак XX века.
Ковано гвожђе.
За пеглање платна.
Димензије: 12,8 x 2,7 цм
Инв. бр. 23 620
75. **УТИЈА С БАСАЦИКОМ**
Врање, XIX век.
Ковано гвожђе.
За пеглање платна.
Дужина: 36 цм
Инв. бр. 23 615
76. **УТИЈА**
Пећ, Косово и Метохија,
крај XIX, почетак XX века.
Ковано гвожђе.
Димензије: 35 x 13 цм
Инв. бр. 23 617

77. ПЕГЛА

Кула, XIX – XX век.
Ливено гвожђе.
За пеглање платна.
Димензије: 15,5 x 19 cm
Инв. бр. 42 409

78. ДАСКА ЗА ПЕГЛАЊЕ

Каменица, око 1940. г.
Дрво, ручни рад.
Дрво за пеглање текстила.
Дужина: 77,5 cm
Инв. бр. 26 869

79. ШИВАЋА МАШИНА

Београд, почетак XX века.
Фабрички производ.
Димензије: 28,5 x 15 cm
Инв. бр. 41 538

Опанчарски алат:**80. ОПАНЧАРСКА КАШИКА**

Рача Крагујевачка, 1952. г.
Ручни рад, дрво.
За навлачење опанака.
Дужина: 31 cm
Инв. бр. 21 931

81. ОПАНЧАРСКИ НОЖ

Горња Добриња, 1977. г.
Дрво и гвожђе.
За сечење коже.
Дужина: 23 cm
Инв. бр. 21 821

82. КАЛУП

Горња Добриња, 1977. г.
Дрво, ручни рад.
За навлачење опанака на калуп.
Дужина: 22 cm
Инв. бр. 21 823

83. ШИЛО

Рача Крагујевачка, 1952. г.
Дрво и гвожђе.
За бушење рупа.
Дуж: 14 cm
Инв. бр. 21 907

84. РАСТИРАЧ

Рача Крагујевачка, 1952. г.
Дрво и гвожђе.
За ширење коже.
Дужина: 25 cm
Инв. бр. 28 643

85. ОПАНЧАРСКА ДАСКА

Горња Добриња, 1977. г.
Дрво, ручни рад.
За бушење ђона за опанке.
Дужина: 35 cm
Инв. бр. 21 828

86. ОПАНЧАРСКИ КАЛУП

Браничево, 1977. г.
Дрво, ручни рад.
За држање опанака.
Дужина: 28 cm
Инв. бр. 31 182

87. КАЛУП

Исток, Косово и Метохија,
крај XIX века.
Дрво, ручни рад.
За држање опанака.
Дужина: 33 cm
Инв. бр. 21 978

88. КАЛУПИ ЗА ОПАНКЕ

Горња Добриња, 1921. г.
Дрво, ручни рад.
За држање опанака.
Дужина: 15 cm
Инв. бр. 21 820

89. КАЛУПИ ЗА ОПАНКЕ

Горња Добриња, 1921. г.
Дрво, ручни рад.
За држање опанака.
Дужина: 17 cm
Инв. бр. 21 819

90. КАЛУПИ ЗА ОПАНКЕ

Сјеница, 1960. г.
Дрво, ручни рад.
За држање опанака.
Дужина: 30 cm
Инв. бр. 34 388

91. КАЛУП ЗА ОПАНАК

Војка, почетак XX века.
Дрво, ручни рад.
За држање опанка.
Дужина: 17 cm
Инв. бр. 34 525

92. ОПАНЧАРСКА БОДА

Сјеница, око 1960. г.
Дрво и гвожђе.
За бушење отвора у кожи.
Дужина: 21 cm
Инв. бр. 34 398

Обућарски алат:**93. МУШТАШ**

Књажевац, око 1920. г.
Од ливене бронзе.
За притискање обуће.
Висина: 9,5 cm
Инв. бр. 38 210

94. НОЖ

Сјеница, око 1960. г.
Ковано гвожђе.
За сечење коже и гуме.
Дужина: 19,5 cm
Инв. бр. 34 396

95. **НОЖ**

Сјеница, око 1960. г.
Ковано гвожђе.
За сечење коже и гуме.
Дужина: 20 цм
Инв. бр. 34 395

96. **БРУС**

Сјеница, око 1960. г.
Камен и дрво.
За брушење алата.
Дужина: 20 цм
Инв. бр. 34 399

97. **МАШИНА**

Сјеница, око 1920. г.
Од гвожђа.
За стављање дугмади.
Дужина: 20 цм
Инв. бр. 38 215

98. **ЗУМБА**

Врдник, око 1930. г.
Од гвожђа.
За зумбање обуће.
Дужина: 16 цм
Инв. бр. 34 039

99. **КАЛУПИ**

Голубац, прва половина XX века.
Ковано, од гвожђа.
За држање ципела.
Дужина: 26 цм
Инв. бр. 27 753

100. **КАЛУПИ**

Чачак, око 1920. г.
Ручни рад, дрво.
За ципеле.
Дужина: 26 цм
Инв. бр. 37 021/1-2

101. **КАЛУПИ**

Војка, око 1920. г.
Ручни рад, дрво.
За држање обуће.
Дужина: 29 цм
Инв. бр. 34 529

102. **КАЛУП**

Војка, око 1920. г.
Ручни рад, дрво и гвожђе.
За држање обуће.
Дужина: 24,5 цм
Инв. бр. 34 518

103. **КАЛУП**

Војка, око 1920. г.
Ручни рад, дрво и гвожђе.
За држање обуће.
Дужина: 22,5 цм
Инв. бр. 34 521

104. **КАЛУП**

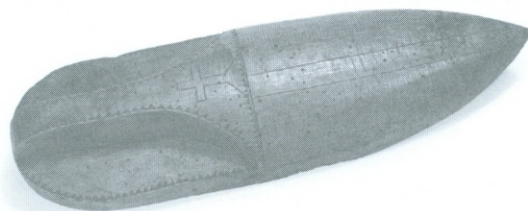
Војка, око 1920. г.
Ручни рад, дрво и гвожђе.
За држање обуће.
Дужина: 18,5 цм
Инв. бр. 34 523

105. **КАЛУП**

Војка, око 1920. г.
Ручни рад, дрво и гвожђе.
За држање обуће.
Дужина: 26 цм
Инв. бр. 34 527

106. **КАЛУП**

Војводина, 1920-30. г.
Ручни рад, дрво.
За држање обуће.
Дужина: 20 цм
Инв. бр. 36 901

He that learns a trade has a purchase made **GUILD LETTERS AND CRAFTS**

With a master letter acquired, former apprentices and journeymen could open their own workshop, provided they had tools, space and initial capital. In some instances, owners presented tools as gifts to new masters. Thus, they additionally assisted the new masters in opening their own workshops and start their own businesses.

The labor in a workshop was crowned with the apprentice, journeyman and master letters. These documents about the completed learning process were issued as of 1847 after the adoption of the guild bylaw in the territory of Serbia.

The National Museum in Jagodina holds the collection of the guild, journeyman and master letters and certificates that were gathered for decades, mainly from descendants of the workshops' owners. After the exhibition was presented in the Museum in 2007, it is now on display along with tools from collections of the Ethnographic Museum in Belgrade.

The exhibition of the guild letters is completed with tools of seven different trades selected from collections of the Ethnographic Museum in Belgrade. Namely, these tools are used by tailors, makers of the Serbian peasant footwear "opanci", shoemakers, chandlers and gingerbread makers, gunsmiths, blacksmiths and farriers, and woodworkers.

The exhibited tools lead observers and readers to aids masters and journeymen used in the making of weapons, clothing, "opanci" and shoes, forging and horseshoe-making, the gingerbread making, etc.

This exhibition presents the ways our ancestors used tools, rather than machines, to manufacture products for the market and their own needs. Displayed here together, letters and tools convey a message about the past to modern and future generations.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

069:39(497.11)(083.824)
069.5:334.782(497.11)(083.824)
334.712(497.11)(083.824)
334.782(497.11)(083.824)

ТЕОФИЛОВИЋ-Тодоровић, Мирјана

Све, све, али занат : еснафска писма и занати / [аутори изложбе и текста каталога Мирјана Теофиловић-Тодоровић, Ранко Баришић ; фотографије Ивана Масниковић-Антић ... и др.]. – Београд : Етнографски музеј, 2009 (Београд : Чигоја штампа). – 34 стр. : илустр. ; 21 x 21 cm

Тираж 300. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 7, 25.

ISBN 978-86-7891-043-2

1. Баришић, Ранко [аутор] [фотограф]
а) Завичајни музеј (Јагодина) – Збирка еснафских, мајсторских и калфенских писма и диплома – Изложбени каталози б) Етнографски музеј (Београд) – Збирка заната – Изложбени каталози с) Стари занати – Србија – Изложбени каталози
COBISS.SR-ID 168593420

